

- قرآن کریم (علوم تربیتی و روانشناسی اسلامی)
- ۱- علل مشکلات اخلاقی کودکان از دیدگاه قرآن و عترت
 - ۲- روانشناسی رنگ و آثار تربیتی آن از منظر قرآن کریم
 - ۳- اهداف تعلیم و تربیت قرآنی در نگاه چهارده معصوم (ع)
 - ۴- نگرشی بر غم و اندوه در آیات قرآن کریم

گودین

علل مشکلات اخلاقی کودکان از دیدگاه قرآن و عترت

شاهرز عینی

کارشناس ارشد فقه و حقوق

چکیده

قرآن به عنوان کامل ترین کتاب انسان سازی عنایت ویژه ای به مسأله تربیت اطفال و پرورش صحیح آنها بر فطرت پاک الهی دارد و زمینه های بروز انحرافات اخلاقی را متذکر شده نسبت به گرفتار شدن در دام شیطان به انسان ها هشدار می دهد.

در قرآن نماز به عنوان مهم ترین عامل بازدارنده از

مفاسد فردی و اجتماعی مورد تأکید فراوان قرار گرفته است^۱ و سبک شماران آن را با عنوان «ساهون» یاد کرده و مورد نکوهش شدید قرار داده است^۲ همچنین در قالب پندها و توصیه های لقمان به فرزندش او را به برپایی نماز و انجام امر به معروف و نهی از منکر و شکیبایی در مقابل مصائب سفارش می کند^۳ در خصوص جداسازی خوابگاه فرزندان از پدر و مادر و کسب

اجازه ورود در اوقات خیرت آنها قرآن سفارشات صریح دارد و این توصیه‌ها در جهت از بین بردن زمینه‌های انحرافات اخلاقی کودکان می‌باشد.

تأثیر دوستان ناهل و منحرف و نزوه اجتناب از همنشینی با افراد ناباب نیز به عنوان یکی از عوامل کجروی‌ها در قرآن مورد توجه قرار گرفته است.^۵ همچنین اهمیت محبت به اطفال و ایتم و تأمین نیازهای عاطفی آنان نیز از سفارشات قرآن به انسان‌ها است. این امر در جای خود از مهم‌ترین عوامل تأمین‌کننده سلامت روحی - روانی اطفال و فقدان آن زمینه‌ساز بسیاری از مشکلات اخلاقی و بزهکاری‌ها می‌تواند باشد.

بنابراین قرآن با شناخت همه جانبه از ابعاد گوناگون شخصیتی انسان‌ها به امر تربیت صحیح کودکان و جلوگیری از کجروی‌های آنها توجه کافی مبذول داشته و درخصوص آن راهکاری عمیق ارائه نموده است. که می‌تواند مبنای عنود تربیتی و هدایت و ارشاد کودکان و نوجوانان در هر زمان و مکانی قرار گیرد.

❖ واژگان کلیدی :

مفهوم کودک، بزهکاری، سن مسئولیت کیفری، قوه ممیزه، رشد، بلوغ، فقه، حقوق.

❖ مواردی از علل بزهکاری کودکان در قرآن کریم

۱- سبک شمردن نماز

یکی از علل بزهکاری از دیدگاه قرآن سبک شمردن نماز است. مثل نماز در دین خدا همانند ستون خیمه می‌باشد. قرآن در آیات فراوانی بر این امر مهم تأکید نموده است. به عنوان نمونه از زبان حضرت لقمان به فرزندش سفارش می‌کند. ﴿يَا بَنِيَّ اِقِمْ الصَّلَاةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَاَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلٰى مَا اَصَابَكَ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ...﴾^۶

«پسرم! نماز را برپا دار، و امر به معروف و نهی از منکر کن و در برابر مصائبی که به تو می‌رسد شکیبا باش که این از کارهای مهم است».

آیت الله مکارم در ذیل این آیه می‌نویسد: لقمان می‌گوید: پسرم نماز را برپا دار... چرا که نماز مهم‌ترین پیوند با خالق است نماز قلب تو را بیدار و روح تو را مصفا و زندگی تو را روشن می‌سازد. آثار گناه را از جانت می‌شوید، نور ایمان را در سرائی قلبت پرتو می‌افکند، و تو را از فحشا و منکر باز می‌دارد.^۷

۲- بی‌توجهی به ارشاد و تربیت فرزندان

خداوند در سوره‌ی شوری می‌فرماید: ﴿اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْا اَنْفُسِهِمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ...﴾^۸ اهل ایمان می‌گویند: «زیانکاران واقعی آنانند که خود و خانواده خویش را روز قیامت از دست داده‌اند».

۳- همنشینی با دوستان ناهل

خداوند در سوره‌ی فرقان می‌فرماید: «و (به خاطر آور) روزی را که ستمکار دست خود را به دندان می‌گزد و می‌گوید: ای کاش با رسول (خدا) راهی برگزیده بودم! ای وای بر من، کاش فلان (شخص گمراه) را دوست خود انتخاب نکرده بودم! او مرا از یادآوری (حق) گمراه ساخت بعد از آنکه (یاد حق) به سراغ من آمده بود و شیطان همیشه خوارکننده انسان بوده است.»^۹

۴- بی‌توجهی نسبت به جداسازی محل خواب کودکان

«ای اهل ایمان! بردگان شما، و کودکانتان که به حد بلوغ نرسیده‌اند، در سه وقت باید از شما اجازه بگیرند، پیش از نماز صبح، و نیمروز هنگامی که لباس‌های (معمولی) خود را بیرون می‌آورید، و بعد از نماز عشاء این سه وقت خصوصی برای شماست، و هنگامی که اطفال شما به سن بلوغ رسند باید اجازه بگیرند.»^{۱۰}

❖ علل بزهکاری اطفال از منظر روایات

ائم معصومین (علیهم‌السلام) درخصوص تربیت صحیح اطفال و نوجوانان از سوی والدین دستورات فراوانی دارند که توجه و عمل به آنها می‌تواند زمینه‌ساز بسیاری انحرافات اخلاقی در آنها شود.

برخی از علل بزهکاری اطفال از دیدگاه ائمه

عبارتند از:

۱- سبک شمردن نماز

حضرت محمد (ص) فرمودند: «فرزندان خود را از شش سالگی به نماز دستور دهید».^{۱۱}

حضرت علی (ع) می‌فرماید:

«فرزندان خود را نماز تعلیم دهید و در سن هشت سالگی آنها را به نماز خواندن وادارید».^{۱۲}

۲- همنشینی با دوستان ناهل

امام سجاده (ع) به فرزندش می‌فرماید:

«فرزند عزیزم متوجه پنج گروه باش که با آنان مجالست نکنی، هم‌کلام نشوی و در مسافرت با آنان رفاقت نکنی. آنها عبارتند از: افراد دروغگو، فاسق، بخیل، احمق، قاطع رحم».^{۱۳}

۳- بی‌توجهی نسبت به جداسازی محل خواب کودکان

پیامبر (ص) فرمودند:

«اگر فرزندان شما به سن هفت سالگی رسیدند خوابگاه آنها را از یکدیگر جدا سازید».^{۱۴}

۴- عدم پرهیز از لقمه حرام

امام صادق (ع) فرمودند:

«اثر کسب حرام در فرزندان و ذریه نمودار می‌شود».^{۱۵}

❖ بررسی مسئولیت کیفری اطفال بزهکار از دیدگاه فقه و حقوق

مسئولیت در لغت به معنی مسئول بودن، موظف بودن به انجام آنچه انسان به عهده دارد و مکلف

به آن می باشد آمده است. ^{۱۶} در قرآن کریم نیز این کلمه و مشتقات آن در آیات متعدد به کار رفته و از مسئولیت انسان سخن به میان آمده است. به عنوان نمونه می توان به این آیه اشاره کرد:

﴿لَا يَسْرِ عَمَّا يَعْبَثُ بِهِ فِي آيَاتِنَا أَنْ يَتَذَكَّرَ﴾ ^{۱۷} و او (خدا) به هر چه می کند بازخواست نشود و بی خلق از کردارش بازخواست می شود. در واقع این نکته فهمیده می شود که انسان ها در برابر اعمالی که انجام می دهند مسئول بوده و در روز جزا باید پاسخگویی عمل خود باشند.

می توان چنین استنباط نمود، برای اینکه مسئولیت کیفری تحقق یابد باید مرتکب باید قابل انتساب باشد. بدون او را مسئول شناخت و عمل مجرمانه را به او نسبت داد. کودکان چنانچه از شنش سال کمتر داشته باشند، اساساً قبل مجازات نیستند. همچنین در خصوص کودکان شنش تا هجده سال بر حسب مورد، تصمیماتی اتخاذ شده است. در حقوق اسلامی نیز، در مورد مقررات کیفری، اعم از حدود و قصاص، مادامی که قابلیت بازخواست وجود نداشته باشد هیچ گونه مجازات، در حق مجرم محتمل نمی گردد. نهایتاً در مورد کودک، گرچه به موجب حدیث رفع ^{۱۸} ﴿رَفَعَ الْقَلَمَ عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ﴾ و احادیث دیگر از قبیل ^{۱۹} ﴿عَمَدُ الصَّبِيِّ وَخَطَاهُ وَاحِدٌ﴾ مجازات هایی از او برداشته شده است، لیکن مسئولیت مدنی از جمله دیات و سایر احکام که موضوع آنها مطلق افعال است (اعم از

آن که ارادی باشد یا غیر ارادی)، این گونه احکام به بانگان اختصاص ندارد، اما غیر از این احکام، از جمله احکام جنایات عمدی و مطلق جرائم کودکان را شامل نمی شود. ^{۱۸}

حضرت علی ^{۱۹} می فرماید: سه دسته از مردم فاقد مسئولیت و تکلیف اند.

- ۱- کودکی که هنوز به سن بلوغ نرسیده است.
- ۲- دیوانه ای که هنوز بهبودی نیافته است.
- ۳- خفته ای که هنوز بیدار نشده است.

♦ ارکان و شرایط تحقق مسئولیت کیفری در فقه شیعه عبارتند از:

- ۱- عقل
- ۲- بلوغ
- ۳- علم و آگاهی
- ۴- قصد و اراده
- ۵- آزادی

❖ پی نوشت ها:

۱. سوره ی عنکبوت (۲۰)، آیه ۴۵.
۲. سوره ی ماعون (۳۰)، آیه ۵.
۳. سوره ی لقمان (۲۱)، آیه ۱۷.
۴. سوره ی نور (۲۴)، آیات ۵۸ و ۵۹.
۵. سوره ی فرقان (۲۵)، آیات ۲۷ تا ۲۹.
۶. سوره ی لقمان (۲۱)، آیه ۱۷.
۷. مکرم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۷، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ص ۵۲.

۸. سوره ی شوری (۴۲)، آیه ۴۵.
۹. سوره ی فرقان (۲۵)، آیات ۲۷ تا ۲۹.
۱۰. سوره ی نور (۲۴)، آیات ۵۸ و ۵۹.
۱۱. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، ج ۳، آل البیت، قم، بی تا، ص ۱۹.
۱۲. خرنانی، ابن شیععه، تحف العقول، تهران، کتابفروشی اسلامیه، ۱۴۰۰ هـ.ق، ص ۱۱۰.
۱۳. خرنانی، ابن شیععه، تحف العقول، تهران، کتابفروشی اسلامیه، ۱۴۰۰ هـ.ق، ص ۲۸۶.
۱۴. هندی، متقی، کنز العمال، ص ۴۴۱.
۱۵. نراقی، علامه مولی مهدی، علم اخلاق اسلامی، ج ۲، ص ۲۲۱.
۱۶. ابن منظور، علامه ابی الفضل جمال الدین محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱، هـ.ق، ۱۴۱۰-۱۹۹۰ م، ص ۳۱۸.
۱۷. سوره ی انبیاء (۲۱)، آیه ۲۳.
۱۸. گرجی، ابوالقاسم، مقالات حقوقی، ج ۱، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۵، چاپ اول، ص ۳۴۱.
۱۹. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۲۷.